

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA CHET TILINI O'RGATISHDA DUCH
KELADIGAN MUAMMOLAR****Vahobjonova Oydinoy Yahyobek qizi****Namangan viloyati Norin tuman 23- maktab ingliz tili o'qituvchisi**

Anotatsiya: Ushbu tezis boshlang'ich sinflarda chet tilini o'rgatish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni chuqur tahlil qiladi. Kognitiv, pedagogik, metodik, tashkiliy va sistemaviy to'siqlar O'zbekiston ta'lim tizimida alohida e'tibor qaratilgan bo'lib, ularning sabablari va oqibatlari ilmiy tadqiqotlar asosida yoritilgan. Tezis xorijiy tajribalar bilan taqqoslab, O'zbekiston kontekstida yechimlar taklif etadi hamda ta'lim siyosatini takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Tadqiqot natijalari chet tilini o'rgatishning samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, chet tili o'qitish, kognitiv muammolar, o'qituvchi malakasi, metodik to'siqlar, motivatsiya, O'zbekiston ta'lim tizimi, ilmiy yondashuv.

Boshlang'ich sinflarda chet tilini o'rgatish zamonaviy ta'lim tizimida strategik ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayon bolalarning kognitiv rivojlanishi, motivatsiyasi, o'qituvchilarning malakasi, ta'lim muhitining resurslari va davlat siyosatining ta'siri kabi ko'p o'lchovli omillarga bog'liq. Chet tilini erta yoshda o'rgatishning afzalliklari haqida keng tarqalgan tasavvur mavjud bo'lsa-da, amaliyotda bu jarayon ko'plab to'siqlar bilan birga keladi, ularni bartaraf etish tizimli yondashuv va ilmiy asoslangan metodlarni talab qiladi. O'zbekistonda 2011 yildan boshlab boshlang'ich sinflarda chet tilini o'qitish majburiy ravishda joriy etilgan bo'lib, bu ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Biroq, so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, chet tillarini o'qitishda dars soatlarining cheklanganligi, o'qituvchilarning malaka yetishmasligi va resurslarning etishmovchiligi kabi muammolar keng tarqalgan. Masalan, O'zbekiston maktablarida xorijiy tillarni o'qitishda haftasiga atigi 4-5 soat ajratilishi bolalarning tilni to'liq o'zlashtirishiga to'sqinlik qiladi, chunki til o'qitish davomiyligi va doimiy amaliyotni taqozo etadi. Bundan tashqari, global tendensiyalar bilan taqqoslaganda, Yevropa va Osiyo mamlakatlarida ham shunga o'xshash muammolar mavjud, lekin O'zbekistonda bu masalalar ta'lim infratuzilmasining rivojlanmaganligi va o'qituvchilar tayyorgarligining pastligi bilan yanada chuqurlashgan. Ushbu tezis boshlang'ich sinflarda chet tilini o'rgatishda yuzaga keladigan asosiy muammolarni chuqur tahlil qiladi, ularning sabablari va oqibatlarini ko'rib chiqadi hamda O'zbekiston kontekstida ilmiy yondashuv asosida yechimlar taklif etadi. Tadqiqot maqsadi – ta'lim jarayonini takomillashtirish orqali bolalarning til bilimi va umumiy rivojlanishini ta'minlash.

Kognitiv muammolar chet tilini o'rgatishda eng muhim to'siqlardan biridir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari (6-11 yosh) kognitiv rivojlanishning dastlabki bosqichlarida bo'lib, ularning

ishchi xotirasi va ijrochi funksiyalari hali to'liq shakllanmagan. Bu holat yangi leksika va grammatik tuzilmalarni o'zlashtirishda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi, chunki bolalar ko'pincha chet tilidagi mavhum tushunchalarni (masalan, fe'l shakllari yoki sintaktik qoidalar) o'z ona tillari bilan solishtirishga urinadi, bu esa til aralashuviga (interferensiyaga) olib keladi. O'zbekiston tadqiqotlarida shuni ko'rsatiladiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilidagi o'qish ko'nikmalarini shakllantirishda kognitiv yukning ortishi bolalarning motivatsiyasini pasaytiradi va nutq rivojini sekinlashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yosh bolalar fonetik jihatdan chet tilini o'zlashtirishda yuqori qobiliyatga ega bo'lsa-da, grammatika va sintaksni o'rganishda katta yoshdagi o'quvchilar oldinda bo'ladi. Masalan, 7-8 yoshli bolalar fonemalar va talaffuzni tabiiy ravishda o'zlashtirsa-da, ularning diqqat oralig'ining qisqaligi va kognitiv yukning ortishi tufayli murakkab grammatik tuzilmalarni tushunish va qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladi. O'zbekiston maktablarida bu muammo darsliklarning bolalar psixologiyasiga mos kelmasligi bilan yanada kuchayadi, chunki mavzular orasida bog'lanishning yo'qligi va so'z boyligining cheklanganligi kognitiv aralashuvni kuchaytiradi. Bu muammoni bartaraf etish uchun o'qitish metodlari bolalarning kognitiv imkoniyatlariga moslashtirilishi, masalan, o'yin asosidagi ta'lim va vizual yordam vositalaridan foydalanish orqali diqqatni jamlash va o'quv materialini muvaffaqiyatli o'zlashtirishni ta'minlash mumkin. O'zbekiston olimlari tomonidan taklif etilgan interfaol usullar va pedagogik metodlar, masalan, ingliz tilini o'rgatishda bolalar yoshiga mos o'yinlar, bu jarayonni samarali qilishi mumkin. O'qituvchilarning malakasi va tayyorgarligi chet tilini o'rgatishdagi yana bir muhim muammodir. Ko'plab mamlakatlarda, jumladan, O'zbekiston va Yevropa davlatlarida, boshlang'ich maktab o'qituvchilari chet tili bo'yicha yetarli malakaga ega emas. O'zbekistonda o'qituvchilarning chet tili bilimi ko'pincha yetarli emas, bu darslarning sifatini pasaytiradi va o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini kamaytiradi. O'qituvchilarning til bilimi yetarli bo'lmaganda, darslar mexanik yodlashga asoslanadi, bu esa og'zaki nutqni rivojlantirish va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish imkoniyatini cheklaydi. Bundan tashqari, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi uchun yetarli resurslarning yo'qligi, masalan, malaka oshirish kurslari yoki zamonaviy o'quv materiallari, bu muammoni yanada chuqurlashtiradi. O'zbekiston tadqiqotlarida xorijiy tillarni o'qitishda o'qituvchilarning pedagogik yechimlari va yangi metodikalari taklif etilgan, ammo ularni amaliyotga joriy etishda muammolar mavjud. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning til bilimi va pedagogik ko'nikmalari o'quvchilarning til o'zlashtirishdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi, shuning uchun davlatlar o'qituvchilar uchun doimiy malaka oshirish dasturlarini joriy etishi zarur. O'zbekistonda chet til o'qitish metodikasi bo'yicha qo'llanmalar rivojlantirilgan bo'lsa-da, o'qituvchilarning xorijiy tajribadan foydalanish imkoniyati cheklangan.

Metodik va tashkiliy muammolar ham chet tilini o'rgatishda katta to'siqlar sifatida ko'zga tashlanadi. O'zbekiston boshlang'ich sinflarda chet tili darslari uchun ajratilgan vaqt

ko'pincha cheklangan bo'lib, haftasiga 30-60 daqiqa tilni chuqur o'zlashtirish uchun yetarli emas. Bu vaqt ichida o'quvchilar faqat asosiy leksik birliklarni o'rganishga ulguradi, lekin kommunikativ malakalarni rivojlantirish uchun yetarli amaliyotga ega bo'lmaydi. O'zbekiston milliy o'quv dasturida chet tili o'qitish majburiy bo'lsa-da, maktablar o'rtasida dars soatlari va sifat jihatidan katta tafovut mavjud. Ba'zi maktablar chet tili o'qitishni ikkinchi darajali deb hisoblaydi, bu esa o'quvchilarning til bilimi sifatiga salbiy ta'sir qiladi. Shu bilan birga, o'quv dasturlari va darsliklarning bolalar yoshiga mos kelmasligi ham muammo sifatida ko'rinadi. Ko'pincha darsliklar yosh bolalarning kognitiv va psixologik xususiyatlarini hisobga olmaydi, bu esa o'quv materialini tushunishni qiyinlashtiradi va o'quvchilarning qiziqishini yo'qotishiga olib keladi. O'zbekiston tadqiqotlarida darsliklar tarkibiy aloqaning yo'qligi va so'z boyligining cheklanganligi ta'kidlangan. Baholash tizimining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi ham muhim muammodir. Bolalarning til bilimi darajasini aniqlash uchun standartlashtirilgan testlar yoki baholash mezonlari ko'pincha mavjud emas, bu esa o'qituvchilarga o'quvchilarning rivojlanishini to'g'ri baholash imkonini bermaydi. O'zbekistonda xorijiy tillarni o'qitishda yangi metodikalar va dars tashkil etish taklif etilgan, ammo ularni joriy etishda resurslar etishmovchiligi mavjud. Sinf rahbarligi va motivatsiya masalalari boshlang'ich sinflarda chet tilini o'rgatishda alohida e'tibor talab qiladi. Yosh bolalarning diqqati qisqa muddatli bo'lib, ularni dars jarayonida doimiy ravishda jalb qilish o'qituvchilar uchun katta sinovdir. Agar darslar bir xil va qiziqarsiz bo'lsa, bolalar tezda qiziqishini yo'qotadi, bu esa o'quv jarayonida bezovtalik va tartibsizlikka olib kelishi mumkin. O'qituvchilar o'yin elementlari, interaktiv mashqlar va multimedia vositalaridan foydalanish orqali bolalarni motivatsiya qilishi mumkin, ammo bu yondashuvlar resurslar va o'qituvchi tajribasini talab qiladi. O'zbekiston maktablarida ingliz tilini o'rgatishda pedagogik metodlar va interfaol usullarning yetishmasligi motivatsiyani pasaytiradi. Madaniy sezgirlik va ota-onalarning ishtiroki ham muhim ahamiyatga ega. Chet tili o'quv materiallari bolalarning madaniy foniga mos kelmasa, bu ularning qiziqishini pasaytiradi. Shu bilan birga, ota-onalarning chet tili o'rganishga bo'lgan munosabati va qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarning muvaffaqiyatiga katta ta'sir qiladi. Agar ota-onalar chet tilini o'rganishni ahamiyatsiz deb hisoblasa, bu bolalarning motivatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda bu muammo oilaviy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi bilan bog'liq.

Shu jumladan sistemaviy muammolar, masalan, ta'lim siyosatidagi nomuvofiqlik va maktablar o'rtasidagi hamkorlikning yetishmasligi, boshlang'ich sinflardan o'rta bosqichga o'tishda til ko'nikmalarining yo'qolishiga sabab bo'ladi. O'zbekistonda boshlang'ich sinflarda o'rganilgan bilimlar o'rta maktabda davom ettirilmasa, o'quvchilarning til bilimi pasayadi, bu esa umumiy ta'lim natijalariga salbiy ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, “erta boshlash yaxshiroq” degan gipoteza faqat immersiv muhitda yoki sifatli qo'llab-quvvatlash bilan to'liq tasdiqlanadi, ammo sinf sharoitida cheklangan vaqt va

resurslar tufayli bu afzalliklar ko'pincha yo'qoladi. O'zbekistonda xorijiy tillar o'qitishga ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etilgan bo'lsa-da, umumiy maktablarda sistemaviy nomuvofiqlik mavjud.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda chet tilini o'rgatishda duch kelinadigan muammolar kognitiv, metodik, tashkiliy va sistemaviy omillarning murakkab o'zaro ta'siridan kelib chiqadi. O'zbekiston ta'lim tizimida bu muammolar dars soatlarining cheklanganligi, o'qituvchilar malakasining pastligi va resurslar etishmovchiligi bilan yanada kuchaygan bo'lib, ularni bartaraf etish uchun tizimli choralar ko'rish zarur. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchilarning malakasini oshirish, o'quv vaqtini ko'paytirish, yoshga mos darsliklar va baholash tizimlarini ishlab chiqish, shuningdek, ota-onalarni jarayonga jalb qilish zarur. Ilmiy asoslangan metodlar, masalan, o'yin asosidagi ta'lim va interaktiv yondashuvlar qo'llanilganda, bolalarning til o'rganishdagi muvaffaqiyati sezilarli darajada oshadi. Shu bilan birga, davlatlar tomonidan ta'lim siyosatini qayta ko'rib chiqish va resurslarni to'g'ri taqsimlash orqali chet tilini o'rgatishning samaradorligini oshirish mumkin, bu esa nafaqat bolalarning til bilimi, balki ularning umumiy kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda xorijiy tillarni o'qitishni rivojlantirish bo'yicha yangi imkoniyatlar, masalan, innovatsion pedagogik tajribalarni joriy etish, kelajakda bu muammolarni hal etishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jalolov J. Chet til o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2012, 424 bet.
2. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi (boshlang'ich ta'lim fakulteti talabalari uchun darslik). – Toshkent: Noshir, 2009, 352 bet.
3. Yuldashev B.B. Chet til o'qitish metodikasi. – Namangan: NamDU, 2024, 280 bet.
4. Xasanova M. Boshlang'ich sinflarda chet tilini o'qitishning zamonaviy metodlari. – Toshkent: Fan va Texnologiya, 2023, 312 bet.
5. Rahmonova D. Chet tillarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar. – Samarqand: SamDU, 2025, 256 bet.